

PONOVO U BOSNI I VATRENO KRŠTENJE NOVIH BORACA

Pred prelazak u Bosnu, prema naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, 28. slavonska divizija ulazi u sastav novoformirane Južne operativne grupe divizija.¹

Tridesetog novembra gotovo kompletna divizija prelazi rijeku Drinu i napušta mačvanska i tamnavska sela. Brodska brigada prelazi kod Banje Koviljače i odmah, preko sela Kozluka, odlazi na položaje, koji dominiraju cestom Zvornik — Bijeljina. U isto vrijeme 21. brigada, kod s. Lešnice, prelazi rijeku i upada u neprijateljevo uporište Janju, udaljeno 11 km od Bijeljine. Kod Crne Bare Drinu prelazi i 17. brigada i upada u Bijeljinu, ali je istog dana izbacuju jače snage neprijatelja, koje su u velikom sastavu i sa tenkovima došle iz Brčkog. Prodor neprijateljevih tenkova i pješadije bio je tako brz da se 17. brigada nije mogla zadržati na bosanskoj strani, nego se hitno morala vratiti u Srbiju, gdje su još uvijek bile pozadinske jedinice brigade i divizije, a i 4. bataljon Brodske brigade. Na taj način u Bosni je bilo svega 7 bataljona 28. divizije. Divizija će se kompletirati tek polovinom decembra, kad će 17. brigada sa 17. divizijom ponovo preći rijeku. Sedamnaesta brigada ovog puta u Bosnu je prešla u visini s. Balatun, a do 17. decembra prešle su rijeku i sve pozadinske jedinice. U isto vrijeme, od 15—18.

¹ U ovoj grupi 28. divizija je ostala do formiranja armija, tj. do 1. januara 1945, kada sa ostalim divizijama (17, 23, 25 i 45) i 28. divizija ulazi u sastav Druge armije.

decembra 1944. godine, prelaze rijeku i pozadinski dijelovi 17. divizije.²

Brodsko brigada (bez 4. bataljona) prešla je Drinu na istom mjestu na kome ju je prelazila i u oktobru. Na skelama i čamcima su iste skeledžije i čamdžije koji su prevozili Slavonce³ u Srbiju. Ovog puta iste skeledžije i čamdžije ponovo prevoze Brodsku brigadu, ali je ljudstvo sasvim novo. Iako odrasli uz Drinu, većina mladića iz ovog dijela Srbije nije znala da pliva, pa su se plašili nabujale rijeke.

Organizacija prijelaza bila je dobra i sve se odvijalo prema planu, brzo i bez zastoja. Poslije prelaska Drine brigada je upućena na položaje u pravcu Zvornika, s tim što je 1. bataljon zauzeo najisturenije položaje na desnom krilu divizije. Odmah poslije prelaska kroz s. Kozluk ovaj bataljon se preko Tršića uputio u pravcu Celopeka da bi na južnoj ivici sela zauzeo svoj položaj. Položaji su bili dobri, dominirali su predterenom, ali su ga okruživali putevi prohodni za motorizaciju. Prva četa je zauzela položaj na istočnoj ivici Karaule, 500 m udaljeno od trigonometra 322. Druga četa posjela je položaj na najisturenijem dijelu s. Kozluka i zatvarala je seoski put koji je sa glavne ceste vodio u centralni dio s. Kozluka. Treća četa je zauzela položaje iznad trigonometra 215. Minobacači i teški mitraljezi raspoređeni su po četama. Rezerva u bataljonu nije formirana. Stab bataljona smjestio se odmah iza 2. čete, s tim što je komesar bataljona Zorko Čanadi⁴ bio sa 3. četom.

² Ovim je završeno prebacivanje Južne operativne grupe NOVJ (17, 23, 25, 28. i 45. divizije) iz Srbije u istočnu Bosnu.

³ Za junačko držanje i pokazanu hrabrost u borbama kroz Srbiju Stab brigade je pismeno pohvalio: komandira Stojana Cvjetičanina, zastavnika Luku Pavelića, komesara čete Ružicu Miletić, pomoćnika komesara čete Antu Magića, rukovodioca grupe SKOJ-a u 1. bataljonu Milenka Rakića, vodnika Stjepana Košaka, vodnika Stevu Vidakovića, desetare Josipa Brunića, Franju Matasovića i Radivoja Miletića, te borce Josipa Mlinarića, Pavla Kovačevića, Branka Brkića i Miju Tolu.

U slijedećih nekoliko dana pohvala je pročitana pred četama na položajima nedaleko od Zvornika.

⁴ Za komesara bataljona, umjesto Ivana Gržinića Grge, došao je Zorko Čanadi. Ranije je Zorko bio komesar 3. bataljona i komesar Ruske čete.

Drugi bataljon, raspoređen u liniju, zauzeo je položaje paralelno sa cestom Zvornik — Bijeljina. Njegov položaj se protezao od podnožja Visoke glave, trigonometar 456, pa do grupe kuća u s. Donajlovići.

Treći bataljon, odmah poslije prelaska u Bosnu upućen je u s. Trnavica, ali se tu vrlo malo zadržao, jer je poslat na položaje s kojih je trebalo da organizuje prihvatnicu za 1. i 2. bataljon u momentu kad se oni budu povlačili, a i da im čuva zaleđe od četnika.

Posljednji dan novembra protekao je bez ikakvog kontakta sa neprijateljem, ali već idućeg dana novi borci su imali svoju prvu borbu, koja je bila više nego to. Bio je to pakao za mladiće koji dotad nisu imali prilike ni oružje da isprobaju. Ušli su u okršaj koji je bio strašan i za najprekaljenije ratnike, neravnopravan sukob u kome su se sukobili neiskusni, nedovoljno obučeni i skromno naoružani borci sa jednom od najelitnijih jedinica Vermahta — divizijom »Princ Eugen«.

Tog dana, tj. 1. decembra, ispred položaja 1. bataljona, Nijemci su se pojavili već u svitaj dana. Bez pripreme oni su pokušali da iz pokreta probiju položaje ovog bataljona, ali su ih borci 1. bataljona hrabro zadržali i odbili. Poslije toga uslijedila je koncetrična artiljerijska vatra pod čijom zaštitom je ponovo krenula pešadija. Drugi napad je bio silovit, ali se bataljon, unatoč velikih gubitaka, održao. Najveće gubitke je imao u momentu kad se počeo povlačiti.

Komandant bataljona Rudi Rajh⁵ održavao je bataljon na položajima sve do bliske borbe, ali je tu bio kraj. Razbijane su četa za četom, a broj mrtvih se popeo na preko stotinu. Mnogo boraca je nestalo, a neki su se, preko Drine, prebacili nazad u Srbiju. Među ranjenima je velik broj rukovodilaca, a među njima i načelnik Štaba brigade Zdravko Uskoković, koji se tog dana nalazio u 1. bataljonu. Za ovaj bataljon bio je to dan sa najcrnjim bilansom, ali je uspjeh, i pored toga, neosporan. Zadržati takve snage, kojima je neprijatelj raspolagao, gotovo cio dan predstavlja veliki podvig, vrijedan pažnje i divljenja.

⁵ Poslije pogibije Stjepana Gregurića Solje, na njegovo mjesto, za komandanta 1. bataljona, došao je Rudi Rajh Tica.

Drugi bataljon je prošao bolje, ali je i on upao u veoma tešku situaciju. Jedno kratko vrijeme bataljon je uspješno vodio borbu, ali kad su mu Nijemci zašli iza leđa cio sastav se našao u vrlo teškom položaju. Komandant bataljona Dragan Volner Bačuška dobro se snašao, a s njim i komandiri četa — posebno komandir čete Luka Pavelić koji je svoju četvu odmah pokrenuo i s njom se sjurio u selo Kozluk. To isto su učinili i ostali. Sve jedinice, u pokretu, otvorile su žestoku vatru, iznenadile Nijemce i sa vrlo malim gubicima izvukle se iz Kozluka.

Dok je bataljon marševao, intendant su pripremali ručak

Poslije razbijanja 1. bataljona i potiskivanja 2. bataljona njemačka kolona je prošla sve do položaja 21. brigade, na čijim položajima se ponovila ista situacija kao i na položajima Brodske brigade. Iza toga njemačka motorizacija, tenkovi i pješadija produžili su u pravcu Bijeljine.

Idućeg dana, na cestu je isturen 3. bataljon Brodske brigade, koji će takođe pokušati da zaustavi novu kolonu Nijemaca koja je tog dana krenula iz Zvornika. Pretpostavljalo se da će njemačke snage biti slabije od jučerašnjih, jer, zaključno sa štabovima bataljona, niko nije znao

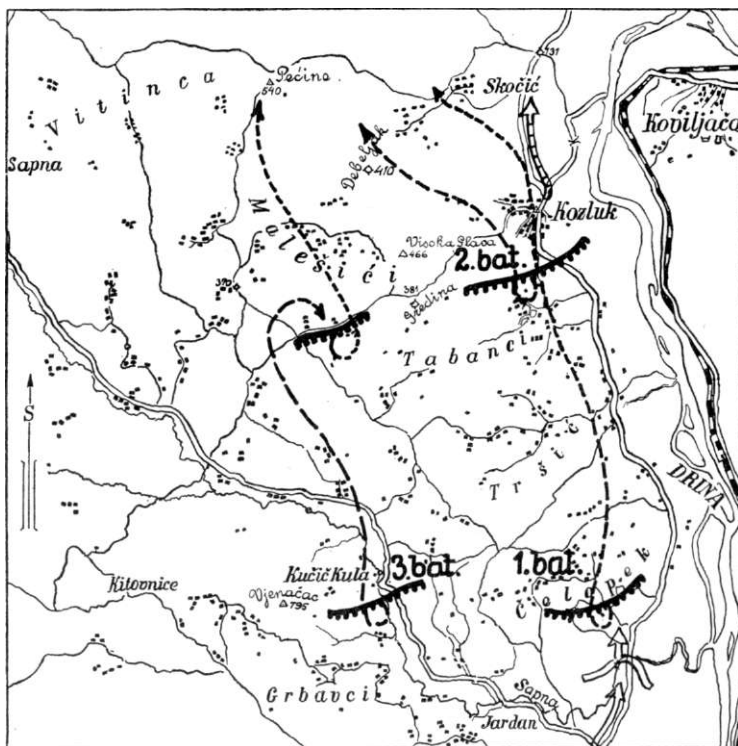
kakvim snagama treba zatvoriti put. Niko nije mogao pretpostaviti da su u pitanju takve snage kojima ni više-struko jače jedinice ne bi odoljele.

Naime, prodor jedinica Narodnooslobodilačke vojske u Srbiju, u leto te godine i oslobođenje Beograda stvorili su nepovoljnu situaciju za njemačke armije na Balkanu. Prvobitna Hitlerova odluka da se njegova Grupa armija »E« iz Grčke povuče dolinom rijeka Vardara i Morave i prođe kroz Brograd morala je da bude izmijenjena. Zbog toga je njemačka Vrhovna komanda odredila novi pravac povlačenja dolinom Ibra, preko Kraljeva i Višegrada, do Sarajeva, a odatle dolinom Drine i Save u Slavonski Brod. Tako je pravac, koji je zatvarala Južna grupa divizija, u kojoj je bila i 28. divizija, sticajem ratnih prilika, postao glavni pravac povlačenja ogromnoj armiji od 350.000 ljudi i 10.000 vozila. Uz put u Pljevljima i Sjenici Nijemcima su se pridružili četnici Draže Mihailovića i hiljade ljotićevaca.

Najveći dio ovih snaga sručio se u dolinu Drine na- stojeći da se postojećim komunikacijama što prije dočepa lijeve obale Save. Povlačenje je trajalo do 24. decembra i neprijateljeve kolone valjale su se iz dana u dan. One su to činile u skokovima, od uporišta do uporišta, a između uporišta sačekavali su ih naši bataljoni, nanosili im i primali udarce, ali ih nisu mogli zaustaviti. U povla- čenju njemačke jedinice se u uporištima zadržavaju samo noću. Škokove prave danju i tada drum Zvornik — Bije- ljina liči na kotao u kome neprekidno ključa. Sva upo- rišta na ovom pravcu služe im kao odmarališta. To su, doduše, desetakovani dijelovi njemačkih divizija i pukova, ali za naše mogućnosti još uvijek su prejaki, brojem i na- oružanjem, a naročito iskustvom. To se pokazalo i u bor- bama 2. decembra u kojima je 1. bataljon ponovo imao bolan bilans. Treći bataljon je zbacivan sa položaja u više navrata i takvom brzinom da je izgledalo da broji sto- tinu, a ne 550 boraca. Fanatizovani njemački vojnici ju- rišali su bjesomučno, a pred sobom imaju jedinice čiji borci su tek prošli vatreno krštenje.

Sela Čelopek i Kozluk, okolni drumovi i rijeka Drina svjedoci su krvavih sukoba u kojima su apsolutnu nad- moćnost imali Nijemci.

GRUPE ARMIJA E

Tih dana bataljoni Brodske brigade doživjeli su nekoliko poraza, a s njima je rastao i broj mrtvih, ranjenih i nestalih. Ranije, kad bi iz stroja bilo izbačeno desetak boraca, to je predstavljalo problem o kojem su raspravljali svi, od članova Štaba brigade pa do boraca, na vodnim, četnim i bataljonskim konferencijama. Ranije je sva krivica pripisivana starješinama što je donekle i bilo tačno. Ovoga puta svu odgovornost snosili su neiskusni novi borci, koji za tako kratko vrijeme nisu uspjeli da steknu osobine koje krase iskusne ratnike. Pored toga što nisu ispoljavali upornost i prihvatili borbu izbliza, najveći nedostatak je bio u tome što se tih dana gotovo i nije znalo za manevar. Na položaju se ostajalo samo toliko dok se Nijemci ne približe na 50—60 metara odbrambenim položajima neke od jedinica, a onda se ona povlačila — najčešće neorganizovano. Dizali su se kompletni vodovi i čete i odlazili na slijedeća uzvišenja sa nadom da će tu zadržati Nijemce, ali se i tu ponavljala ista slika.

Odmah se pokazalo da su ovakve borbe teške za te mladiće. Oni su iz svojih domova, sa polja i njiva, dospjeli pravo u pakao od koga bi osijedili i mnogo iskusniji. Prije ulaska u borbu, jedva da su dobili nešto obuke. Imali su samo malo teorijskih i praktičnih vježbi. Oni su znali šta je granata, ili bolje rečeno oni su je vidjeli, ali o njoj gotovo ništa nisu znali. Nedostajalo im je iskustvo, ali i znanje da po sluhu mogu ocijeniti njen let, pad, pa i njenu mogućnost. Imali su pojma o zaklonima, ali im je nedostajalo oko za to. Nabor na tlu trebalo je da bude visok pola metra, da bi ga tek onda primijetili.

Savremeno ratovanje, pored hrabrosti, koja novim borcima nije nedostajala, tražilo je i druge osobine, da bi se s uspjehom oduprli neprijatelju kao što su bili Nijemci.

Ti mladići nisu znali, naravno, ništa o tome. Oni bivaju desetkovani, a da se borba čestito i ne rasplamsava. Zbijaju se u gomile kao ovce, umjesto da se razmaknu. Gubici su bili neminovni. Svako zatišje stari borci i starješine koriste da ih nauče kako da razlikuju top od haubice; kako da razaznaju podmuklo zujanje malih projektila koji se jedva čuju; kako da se koriste zemljišnim neravninama; kada je puška najbolji zaklon; šta znači

nož i kundak u borbi prsa u prsa; kada baciti bombu da ova eksplodira pola sekunde prije nego što padne na zemlju itd.

Oni slušaju-uče, ali kad počne borba, onda, uzbuđeni, opet čine sve naopako. Bilo je očito da će dosta vremena proći i da će se mnoge borbe voditi dok dođe do izražaja borbenost i srčanost potomaka i zemljaka hajduka Stanka i njegovih hrabrih hajduka. Tek kasnije, a posebno u završnim operacijama za oslobođenje zemlje, poslije mnogo izgubljenih i dobijenih borbi, oni su se prekalili. Upoznali su mnoge opasnosti koje borba nosi i počeli da vladaju sobom, namećući neprijatelju svoju taktiku, ali su dotad cjelokupne čete izginule od njemačke vatre. Kada se polazilo u napad, hlabro su išli. Neprijatelj je bio jači, imao je modernije naoružanje, a novi borci tek nekoliko borbi iza sebe. Kad je trebalo da se branimo, situacija se mijenjala. Tada nismo bili u stanju da se održimo ni na onim položajima na kojima smo za to imali sasvim realne izgleda. Poslije kratkog vremena i ovo će proći, jer je uskoro došlo vrijeme kad smo samo napadali i uporno krčili put u pravcu zapada, gdje su milioni Jugoslovena željno čekali slobodu.

U prvoj polovini decembra borbe su bile svakodnevnice. Položaji bataljona mijenjali su se neprekidno u jednom danu po nekoliko puta. Neprijatelj je uvijek isti. Nijemci i u malom broju četnici. Dok su se četnici tukli bez ikakvog žara, Nijemci su se borili kao divlje zvijeri koje su shvatale da im je jedini spas u proboju na sjever do Save, a onda na zapad. Svoju taktiku zasnivali su na žestokim napadima, do kojih je dolazilo nakon kratke, ali snažne artiljerijske pripreme. Jedinica, koja je napadala, bila je gotovo isključivo naoružana puškomitraljezima i lakim minobacačima. Kad su jedanput krenuli u napad, onda više nije bilo zastoja. Otvarajući uragansku vatru iz nekoliko desetina »šaraca« i lakih minobacača, podržavani snažnom artiljerijskom vatrom, uporno su se probijali napred ne obazirući se na žrtve sve dok cilj ne bi bio dostignut. S druge strane, naše jedinice, pored ostalih nedaća, već poslije prvih borbi, počele su da osjećaju i nedostatak municije.

U našoj diviziji se nikad nije toliko ginulo kao tih dana. Cestama i putevima prema Tuzli svakodnevno su se vukle kolone mrtvih i ranjenih boraca. Poslije svakog poraza ostajala je tuga i gubitke nismo mogli opravdati. Imali smo veliku vojsku, ali nedovoljno iskustva i znanja za tako velike operacije.

Samo u Brodskoj brigadi svakodnevno je ginulo po nekoliko desetina boraca. Kad se uzmu u obzir i ranjenici, za dva mjeseca ratovanja u Bosni, brigada je gotovo prepolovljena. Ginuli su i ranjavani novi borci, ali najviše četne i bataljonske starješine. Oni su bili najodgovorniji i davali su sve od sebe da se zadaci izvrše. Uvijek su na najistaknutijim položajima. Dok ne krenu oni, ne kreću ni borci. Često se dešava da komandiri i komesari jurnu naprijed, ali ih malo boraca slijedi. Izgledalo je da će najodgovorniji i najborbeniji izginuti na pragu slobode. Priličan broj novih boraca nije bio svjestan da će život sačuvati lakše, ako se odlučno i razumno bori i ne okreće leđa neprijatelju, nego ga prisiljava da neorganizovano napada ili da se neorganizovano brani.

Od jedinica se zahtijevalo da u odbrani kao i u napadu prihvataju borbu prsa u prsa, ali je to bilo teško izvodljivo, jer starješine nisu bile u mogućnosti da tako velike, a u isto vrijeme slabo obučene jedinice drže u rukama. Postojao je još jedan razlog, koji je, možda, i glavni uzročnik poraza kada smo se branili. Pristup organizaciji odbrane bio je isti kao i onda kad su bili u pitanju stari borci, koji su znali da se bore i koji su samoinicijativno rješavali mnoge zadatke. Jedinice raspoređene u liniji gotovo da i nisu znale za rezervu, pa se zbog toga nije mogao ni zamisliti manevar niti neko pariranje Nijemcima, koji su na pravcima napada isturali 30—40 »šaraca« i destak minobacača. Taj isti prostor naše čete su zatvarale sa tri, najviše četiri puškomitraljeza i jednim ili nijednim minobacačem. Ostvarujući takvu vatrenu nadmoćnost, Nijemci su dosta brzo postizali uspjeh, odbacivali naše snage i svojim jedinicama pravili prolaz. Pored navedenog, oni su imali i podršku svoje artiljerije, a naročito teških minobacača, što nije bio slučaj sa našim jedinicama. Uz to naša leđa su stalno ugrožavali četnici. Noću, kada smo mi napadali, situacija se unekoliko mije-

njala. Tada je inicijativa često bila u našim rukama. Što se gubilo danju, nastojalo se dobiti noću. Naši napadi su uvijek, pa i u ovoj situaciji, bili organizovaniji i uporniji nego onda kad smo se branili.

Novi borci, kao i stari, pokazivali su mnogo veću srčanost i upornost u napadu nego u odbrani. Odlazak u ravnicu, do obale Drine, nije ih uznemiravao. Štaviše pokazivali su veliku upornost u noćnim napadima iako su bili vezani za ravnicu. Kasnije, kad su se vodile i dnevne borbe u ravnici, novaci su se dobro borili i nisu puno zaostajali iza svojih drugova iz Slavonije, koji su u prvoj godini ratovanja imali prilčan broj borbi koje su vodili u ravnici.

Prebacivanje divizije iz Srbije u istočnu Bosnu i promjena terena imali su znatnog uticaja na život boraca. Pored svakodnevnih borbi i danonoćne borbene gotovosti, smještaj i ishrana su se pogoršali. Tih dana se rijetko dobivao drugi obrok. Dnevno jedan ili nijedan. Redovno se samo večeralo. Pa ipak, iako neprekaljani i nenaviknuti na teškoće i takva naprezanja, izuzimajući pojedince, novi borci su podnosili sve nedaće i moraju im se odati sva priznanja da su izdržali jer je svaka nova borba značila i nove žrtve. Decembarske i januarske borbe ostaju u vječnom sjećanju.

U drugoj polovini decembra dolaskom 17. brigade divizija je kompletirana, ali je odnos snaga ostao gotovo nepromijenjen. Poslije prvih borbi koje je Brodska brigada vodila nedaleko od Zvornika, sve jedinice su se rokirale u rejon bliže Janji, ali dosta daleko od ceste, upravo onoliko koliko su ih Nijemci uspjeli odbaciti. Sela Teočak, Donja i Gornja Krčina, Gornja Pilića, Mezgraja, Gajići, Glinje i Srednja Trnava bila su baze gdje su se jedinice smještale, hranile i odakle su išle u borbe. Noću se situacija mijenjala nabolje. Naše jedinice su silazile na cestu, probijale se kroz njemačke položaje oko ceste i tu vršile napade. Kako je u brigadi bilo dosta italijanskog oružja, odlučeno je da se sve oružje grupiše u jednom bataljonu. Bio je to 3. bataljon, koji je zbog toga upućivan na lakše zadatke, jer je kod ovog oružja često dolazilo do zastoja. Naroičto se to dešavalo pri dejstvu puškomitraljeza. Događalo se da Nijemci probiju odbrambeni

položaj zbog toga što su se u isto vrijeme »zakovala« dva susjedna puškomitraljeza. Jednom prilikom njemački oficir je iz pištolja ubio jednog puškomitraljezca. Bio je to Miloš Nikolić, grafički radnik iz Beograda. Pošto mu je prestao da radi puškomitraljez, on se toliko unio u otklanjanje greške, da nije ni primijetio da je položaj napušten i da su Nijemci već u rovovima gdje je do malo-prije bio bataljon.

Sto se tiče oružja, druge jedinice su bile u povoljnijoj situaciji. Naoružani »šarcima«, »zrojvkama«, tu i tamo pokojim puškomitraljezom engleskog porijekla i puškama mauzerkama, raspolagali su većom vatrenom moći. Zbog toga je 3. bataljon, odmah poslije prvih borbi, na bosanskoj strani, određen za osiguranje divizijske bolnice. Izvršavajući ovaj zadatak, bataljon je imao protiv sebe slabije snage četnika s kojima je lako izlazio na kraj.

Čuvajući divizijsku bolnicu, u kojoj je bilo preko 200 ranjenika, 3. bataljon Brodske brigade držao je položaje na Kosi, Donjoj i Gornjoj Krčini obezbjeđujući se sa pravca Rastočke planine. Ovaj bataljon, kao i ostali bataljoni smjestio se u brdskim selima u kojima je vlada velika neimaština i siromaštvo. U selima su samo starci, žene i djeca. Sve što je snažnije, otišlo je u borbu i sad ratuje na različitim stranama. Oskudijevalo se u svemu, izuzev u vaškama. Najteže je bilo ranjenicima. Zbog toga, je krajem decembra, kada su se Nijemci povukli u Bijeljenu, divizijska bolnica vraćena u Srbiju. Istim sredstvima, kojima su prebačeni ranjenici u Srbiju, u Bosnu je dopremljena municija i odjeća. Svaki bataljon dobio je po 90 kompleta uniformi.⁶ Na taj način riješen je problem onih koji su već bili gotovo bosí, a već je prvi snijeg počeo da prekriva sela u kojima su se jedinice nalazile. Bilo je i rukovodilaca koji su išli s jedinicama, a bili su potpuno ili djelimično bosí, pa čak i onda kad je snijeg padao. Borci 3. bataljona Brodske brigade sjećae se desetara Jove, hrabrog i kršnog momka, inače Roma, koji je snijeg gazio bos i nikada nije išao sa položaja. Ostajao je u rovu i onda kad je bilo hladno, a uvijek je govorio da mu je dobro. Poginuo je drugog dana pošto je dobio cipele.

⁶ Najviše je stiglo ruskih šinjela i bugarskih uniformi.

Krajem decembra prolaz Nijemaca dolinom Drine je prekinut i jedinice su dobile više vremena za odmor. Odmah se pristupilo parenju odjeće i čišćenju od vašiju. Tih dana se desio prvi slučaj samoranjavanja. Obrenovčanin M. P., čisteći oružje, sam se namjerno ranio. Njegovi zemljaci su htjeli odmah, na licu mjesta, da mu presude. Komandir čete jedva je spriječio borce da to učine. M. je previjen i otpremljen na saslušanje u Štab brigade.

Kraj godine brigada je dočekala u selima Gornje i Donje Krčine, te u Srednjoj i Donjoj Trnavi. Bez ikakvih vidnijih manifestacija ispraćala se stara godina, ali je kod svih boraca bio prisutan osjećaj zadovoljstva i uvjerenja da je ta godina dala velike rezultate. Iz velikog dijela zemlje istjeran je i posljednji neprijateljev vojnik i nikad se više na njeno tlo neće vratiti. Milionima naših ljudi vraćeni su mir, sigurnost. Omogućeno im je da u dubokoj pozadini rade za sebe i za front, jer pred našim jedinicama još su stajali krupni zadaci — oslobođenje preostalog dijela domovine. Nije se moglo stati na pola puta. Mnogo će još krvi poteći, mnogo će se crnih marama povezati i grobova iskopati dok i posljednjeg Jugoslovana ne obasja sunce slobode.

Već idućeg dana zatišja po cestama i selima pojavili su se srbijanski seljaci sa bijelim torbama i zavežljajima u kojima su svojim sinovima nosili hranu i čisto rublje. Sa nepogrešivom tačnošću, vođeni šestim čulom, pronalazili su sela i jedinice u kojima su se nalazili njihovi najmiliji. Mnogi od njih, dolaskom u jedinice divizije, saznawali su da im je sin, brat, ili neko bližnji teško ranjen, zarobljen ili poginuo. Bilo je slučajeva da su majke saznavale za nestanak dvojice sinova.

Majka Smilja Marković dala je Brodskoj brigadi dva sina, ali je u jednoj noći ostala bez obojice. Milovan i Zivorad poginuli su od jednog mitraljeskog rafala u borbi kod s. Modran (Bijeljina).

Godinu dana ranije ubijen im je otac i stariji brat. Oni su pukim slučajem izbjegli četničku kamu, ali metak nisu. Kuća Markovića ostala je bez muške glave.

U većini slučajeva, odmah ili malo kasnije, roditelji su pronalazili grobove, iskopavali posmrtno ostatke i prenosili ih u rodni kraj da ih pokopaju u groblje njihovih predaka.

Poslije oslobođenja Beograda borci i rukovodioci nižih jedinica bili su ubijedeni da je na pomolu kraj rata. Vjerovalo se da će se Nova 1945. godina dočekati u slobodi, u svojim domovima. Nova 1945. godina jedinice Brodske brigade zatekla je u siromašnim istočno-bosanskim selima, u svakodnevnom sukobima s Nijemcima ili čarkama s četnicima. Na prostoru između Kozluka, Čelića i Bijeljine bila je raspoređena cijela divizija.

Za 3. bataljon Brodske brigade, koji joj je osiguravao pozadinu, prvi novogodišnji dani prolazili su u relativnom zatišju. Ostale jedinice su se spustile na položaje oko Bijeljine gdje su već prvih dana 1945. godine imali sukobe s Nijemcima, a sa njima i prve žrtve. Iz stroja Brodske brigade izbačeno je deset drugova (3 poginula i 7 ranjenih), dok su Nijemci imali dvostruko veće gubitke (8 mrtvih i 12 ranjenih).

Raspoređen po selima, bliže Bijeljini, 3. bataljon je imao malo bolji smještaj, a i ishrana se poboljšala. Iako su oskudijevali u hrani, seljaci su pomagali svoju vojsku. Tome su doprinijeli i božićni praznici za koje su se seljaci intenzivno pripremali. Veselje je bilo obostrano. Jedni su se veselili praznicima, a drugi zbog prilike da dođu do parčeta pečenja, kolača i ostalih đakonija dostupnim u tim teškim ratnim danima. Izgledalo je da će se zatišje protegnuti i preko praznika, ali već prvi sat, prvog dana Božića, raspršio je sve iluzije. Trideset minuta poslije ponoći između 6. i 7. januara 3. bataljon je izvršio pokret u pravcu Bijeljine i priključio se ostalim jedinicama brigade, a istog dana neke od njih imale su žestok okršaj sa Nijemcima i četnicima. Najžešći okršaj je imao 3. bataljon, iz čijeg sastava su 4 druga ranjena.

Izvršavajući naređenje, brigada se 8. januara našla na položajima sa kojih je mogla da kontroliše prilaze Bijeljini sa zapadne strane. Novim rasporedom zatvoreni su pravci: Bijeljina — Koraj i Bijeljina — Suhopolje. Raspoređeni na padinama koje su dominirale cestama,

imali su malo povoljnije položaje od neprijatelja, ukoliko bi on odlučio da ovim pravcima krene iz Bijeljine.

Prvi bataljon je posjeo položaje na liniji: Krčevina k. 150 — Han Limunović k. 130 — Kobiljak i na taj način zatvarao pravac Bijeljina — Koraj. Jedan vod, ojačan teškim mitraljezom i odjeljenjem protivtenkovskih pušaka, isturen je na k. 143, otkuda je kontrolisao prilaz neprijatelja cestom za Koraj, sa zadatkom da ga natjera da se već tu razvije.

Na položaje ovog bataljona nastavljali su se položaji 4. bataljona, koji je posjedajući položaje na sjevernoj strani brda Kobiljaka štitio desni bok 1. bataljona. Treća i 1. četa ovog bataljona posjele su položaje na seoskom putu koji vodi u s. Zagone i zatvarale pravac između potoka Dašnica i k. 130.

Treći bataljon je najistureniji. Sa jednom četom posjeo je k. 125, dok su mu 3. i 1. četa posjele položaj lijevo i desno od s. Hasa k. 119, kao samu kotu. Na taj način zatvoren je i pravac Bijeljina — Suhopolje.

Drugi bataljon se nalazio u brigadnoj rezervi, sa rasporedom u s. Gornje Obrežje. Tu se smjestio i Stab brigade sa Disciplinskom četom, koja je tih dana formirana. Komandir čete bio je Đuro Petrović iz Ciglenika, a komesar Pavo, bivši komesar Ruske čete.⁷ Jedna četa 2. bataljona tog dana je dobila zadatak da poruši mostove na cesti za Zvornik, jer se sa tog pravca, očekivao novi dolazak Nijemaca.

Lijevo od Brodske brigade, položaje je držala 17. brigada, koja je zatvarala pravac Bijeljina — Brezovo Polje.

Na desnom krilu 21. brigada je držala položaje koji su se protezali od s. Puhare Pučile — k. 113 pa preko njiva izbijale na komunikaciju Bijeljina — Janja.

Položaji su posjednuti oko 5 časova, a već nakon kratkog vremena na oba pravca naišli su Nijemci. Ispred njih su išle jake prethodnice. Cilj im je bio da se iz Bijeljine probiju u Koraj i Suhopolje i na taj način odbace

⁷ Još u novembru Ruska četa je iz s. Crna Bara otišla u sastav 26. streljačke divizije Crvene armije.

naše jedinice dalje od komunikacija kojima su oni namjeravali da prolaze.

Treća četa 3. bataljona prva je prihvatila borbu i odmah postigla uspjehe. Koristeći zabunu koja je nastala u njemačkoj prethodnici, ona ju je potpuno razbila i natjerala u paničan bijeg. Na cesti i njivama ispred čete ostalo je desetak lješeva i dvije puške. Tog dana na ovaj položaj pješadija nije više napadala. Nijemci su se zadovoljili da položaje oko s. Hasa tuku artiljerijskom i minobacačkom vatrom.

U 6.30 časova došlo je do borbe i na položajima 1. bataljona, gdje su Nijemci mnogo opreznije nastupali. Pošto su na vrijeme otkrili vod 3. čete, na k. 143, oni su ga pokušali izmanevrisati, a kasnije odsjeći, te iznenadnim napadom na položaje 1. i 2. čete osloboditi komunikaciju koja je vodila u pravcu Koraja. Ovaj manevar je imao samo privremen uspjeh. Veći uspjeh oni su postigli na spoju između 17. brigade i Brodske brigade. Nakon energičnog napada uspjeli su da izvrše proboj, a sa novim snagama, koje su prebacili kamionima, zbacili su vod 3. čete sa k. 143.

Ovim probojem Nijemci su više ugrožavali desni bok 17. brigade, nego 1. bataljon Brodske brigade. Zbog toga je komandant 17. brigade odmah uputio svoju rezervu i ona je preko položaja 1. bataljona Brodske brigade napala Nijemce s leđa. To je učinjeno u najkritičnijem momentu i uspjeh nije izostao. U tome im je pomogao i vod kote 143, jer je i on odmah prešao u protivnapad.

Upadom u unakrsnu vatru Nijemci su se brzo predomislili, odustali od daljeg prodora i sve snage povukli na svoje polazne položaje. Zadržavajući k. 143, Nijemci su se na dostignutoj liniji odmah počeli utvrđivati. U ovome ih je štitila artiljerija i minobacačke jedinice.

Na pravcu Bijeljina — Suhopolje Nijemci su imali još manje uspjeha. Treći bataljon i jedinice 21. brigade održali su sve položaje i Nijemcima nanijeli osjetne gubitke. Tako je prvi dan borbe završen porazom njemačkih bataljona, jer se pretpostavljalo da su na ova dva pravca napadala dva bataljona — na svaki po jedan.

U zoru idućeg dana, predvođeni komandantom Rudijem Rajhom, borci 1. bataljona snažnim protivnapadom

su zbacili Nijemce sa k. 143. i ponovo je posjeli. Tog dana ova kota je još jednom prelazila u ruke Nijemaca i boraca Brodske brigade. Najžešće borbe rasplamsale su se oko 12 časova. Borbu su vodile sve jedinice Brodske brigade. Još ranije iz s. Gornjeg Obrežja prednjim položajima je približen i 2. bataljon, koji je bio u rezervi brigade. Žestoke borbe su se vodile i na položajima 17. i 21. brigade. Potpomognuti artiljerijskom vatrom, Nijemcima je ovo bio posljednji pokušaj da Brodsku brigadu potisne sa komunikacija Bijeljina — Koraj i Bijeljina — Suhopolje.

Ovaj pokušaj je ostao samo pokušaj, a na položajima divizije ostalo je 58 mrtvih i 86 ranjenih Nijemaca. Od oružja zaplijenjene su 3 puške i manje količine municije. U ovim borbama Brodska brigada je imala osjetne gubitke. Sest boraca je poginulo, 1 je nestao, a 30 je ranjeno.

Utrošeno je 13.250 metaka, 76 mina za teški minobacač i 85 ručnih bombi. Karakteristika ovih borbi je borba izbliza. To se najbolje vidi prema broju utrošenih ručnih bombi. U ovoj borbi novi borci su uspješno položili ispit u odbrambenim uslovima.

Vezisti, čiji su rad često kritikovali odlično su izvršili sve zadatke. Veza je neprekidno funkcionisala, što je štabovima bataljona omogućilo blagovremena obaveštavanja, prenošenja izveštaja i neprekidno komandovanje jedinicama. Veza se ni jednog momenta nije prekidala ni sa 2. bataljonom koji je u nekoliko navrata mijenjao svoj položaj.

Ako su vezisti zaslužili pohvalu u ovim borbama, to se ne može reći i za pozadinski vod, koji je u ovim dvodnevnim borbama prilično zatajio. Hrana je bila slaba, a i neredovita. Borci 3. bataljona, drugog dana borbe, dobili su samo večeru. Nisu bolje prošli ni ostali bataljoni, pa čak ni 2. bataljon, koji je prvi dan, kao rezerva, bio u s. Gornji Obrijež.

Poslije pretrpljenog neuspjeha koji su imali u borbama 7. i 8. januara, Nijemci su se narednih dana orijentisali isključivo na odbranu. Odbrambene položaje su iz dana u dan usavršavali i popunjavali novim vatrenim tačkama i novim preprekama.

Na položajima, posjednutim prvih dana 1945. godine, divizija je ostala 20 dana. Zatišje koje je trajalo prvih dana mjeseca prekinuto je. Borbe su se nastavljale. Iz dana u dan. Prepadi, nasilna izviđanja ili uznemiravanja vršeni su neprekidno. Napadi na Bijeljину ili bolje rečeno na položaje oko Bijeljine izvođeni su sa promjenljivom srećom, ali uvijek sa osjetnim gubicima. Svaki napad je obilato uzimao žrtve, a rezultati su bili neznatni. Žestina borbi zavisila je od meteoroloških uslova. Kiše ili susnježice smanjivali su žestinu borbi. Vrijeme bez padavina, kao po pravilu, bilo je najbolji znak da će doći do teških okršaja.

Unatoč snažnog pritiska velikog broja jedinica, napadi su slamani već na prvim linijama rovova i bunkera. Dobrom organizacijom vatrenog sistema, neprijatelj, uglavnom Nijemci, raspoređeni u bunkerima, sa veoma niskim puškaricama, kontrolisao je predteren ispred bunkera i nije dozvoljavao da mu se iko približi. Dejstvujući automatskim oružjem koje je odlično funkcionisalo i ne štedeći municiju on je uspijevao da svaki put, u situaciji kad na vrijeme otkrije napad, nanese osjetne gubitke bataljonima. Bilo je noći kad su pojedine jedinice imale po deset i više boraca mrtvih i po nekoliko desetina ranjenih. U 25 dana borbi za nekoliko stotina boraca 28. divizije rat je bio završen. Među izbačenima iz stroja najveći broj je ranjen u noge. U tom periodu samo bataljoni Brodske brigade imali su 36 mrtvih i blizu 200 ranjenih. Među ranjenicima su i pomoćnik komesara bataljona Franjo Miškatović, poručnik Stevo Petković i komandir čete Košta Vujković.⁸ Pored ovih drugova lakše rane je zadobilo nekoliko komandira vodova i šest desetara. Izvlačeći ranjenike i poginule, nekoliko bolničara i bolničarki zadobilo je lakše ili teže rane. Među bolničarkama posebno se isticala Muhiba Zrilić iz Stoca. Ona nije znala šta je to strah, a još manje umor. Mnogim ranjenicima iz 1. bataljona ona će ostati u trajnoj uspomeni kao primjer hrabrosti i požrtvovanosti.

⁸ Bojna relacija Brodske brigade, Arhiv VII, reg. br. 22 f 4 26/4.

U ovom periodu utrošeno je preko 100.000 metaka, velike količine mina za lake i teške minobacače, a i ručne bombe.

Pored nepovoljnih položaja, gole ravnice i snježnog pokrivača, koji je otkrivao pokret i najmanje jedinice, najveći problem predstavljao je rad automatskog oružja. U svakom napadu zatajilo bi preko 50% puškomitraljeza i teških mitraljeza. Snijeg i jaki mrazevi, neodgovarajuće podmazivanje i nestručno održavanje automatskog oružja bili su uzroci ovakvom stanju. Bilo je situacija kad su puškomitraljezi zatajili u najodsudnijim trenucima i borci su se vraćali pognutih glava. U zoru 20. januara oni su se vratili na svoje položaje neobavljenog posla. Prodrli su do drugih položaja i likvidirali neke bunkere. Te noći su bili u situaciji da postignuti uspjeh prošire i da daljnjim uklinjavanjem dezorganizuju protivnikovu odbranu. Međutim, zbog hladnoće mitraljezi su se »zakivali« jedan za drugim. Prodiranje je zaustavljeno onog momenta kad su Nijemci osjetili da je vatrena moć napadača oslabila. U ovakvoj situaciji borcima nije ništa preostajalo nego da se na vrijeme povuku. Pored toga jedinice su napadale bez podrške teškog oružja. Ukoliko je i bilo podrške, ona je djelovala blijedo i davala slabe rezultate, jer se neprijatelj gotovo isključivo nalazio u zaklonima od armiranog betona. Samo tako se i može objasniti da su Nijemci i ustaše u tim borbama imali nekoliko puta manje gubitke nego što su ga imale jedinice Brodske brigade, odnosno 28. divizije. Pored manje količine otetog oružja, zarobljen je jedan oficir i 39 vojnika. Ubijena su 32 vojnika, a ranjeno ih je 112.

U tim borbama je otet i jedan automat, koji je ranije pripadao nepoznatom borcu sa Sutjeske. Pored petokrake i datuma, na kundaku su urezani i inicijali borca — K. M. Automat je dat borcu Mirku Kostiću, jednom od najhrabrijih izviđača u brigadi. Uskoro, na jednom izviđačkom zadatku, Mirka Kostića opkolila je grupa četnika. Borio se do posljednjeg metka, a onda je aktivirao bombu, koju je stavio uz automat na koji je i sam legao.

Krajem januara, prema naredenju Štaba divizije, brigada vrši pokret i zauzima položaje južno od Bijeljine. Sad se njen položaj proteže od: s. Leskovac, preko usko-

tračne pruge, te k. 110 do ceste Bijeljina — Janja, koju zatvara na mjestu gdje se odvaja put za s. Vranić. Ovaj put je takođe iskorišćen za položaje, a protezao se na istok, zaključno do Gutić Ade.

Prvi dan boravka na ovom položaju brigada je provela mirno. Izuzimajući čarke sa neprijateljevim izviđačima, jačih borbi nije bilo.

Komandant brigade Jovan Milaković Radovan (desno) na položaju 2. bataljona kod Bijeljine. U prvom planu stoji Miloš Milinković Kurjak, obaveštajni oficir brigade (poginuo nekoliko dana kasnije). Lijevo od njega sjedi Dragan Volner Bačuška, komandant bataljona. Ispred komandanta brigade sjedi načelnik štaba Zdravko Uskoković

Jedinice brigade, sa svoje strane, takođe su vršile izviđanja, a i jače pritiske na neprijateljev vanjski odbrambeni položaj koji se protezao od s. Puhare Pučile — s. Patkovača — s. Golo Brdo, zaključno s. Amajlije.

Prema naredenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, 17. i 28. divizija napale su 27. januara ustaško-domobranske snage u Bijeljini. Napad je nekoliko puta obnavljan, ali

grad nije zauzet. Zbog pogoršane situacije kod Zvornika, Stab 2. armije NOVJ, 3. februara, obustavio je napad na ovaj grad i težište borbi prenio na komunikaciju s. Dri-njača — Zvornik radi napada na dijelove njemačke 22. pješadijske divizije koja se tim putem povlačila. U bor-bama za Bijeljину neprijatelj je pretrpio gubitke od 100 mrtvih i 200 ranjenih, a jedinice 2. armije NOVJ imale su 260 mrtvih i 570 ranjenih.⁹ Brodska brigada je imala tro-jicu mrtvih i 118 ranjenih¹⁰ drugova, ali je i dalje ostala na položajima.

Napad na Bijeljину 27. januara zvanično se računa kao jedini napad na Bijeljину. U zvaničnim dokumentima se nigdje ne govori o napadima 14/15. i 19/20. januara kada se, istina, pripremalo na brzinu, ali su izdavani za-daci, određivani pravci napada i utvrđivalo sadejstvo, kao da se radi o opštem napadu na grad. Oba puta brigada je doživijela neuspjeh i, što se moglo i očekivati, imala vrlo velike gubitke.

Nijemci su u Bijeljini bili vrlo dobro utvrđeni i sa dobro isplaniranim vatrenim sistemom. Zemljište i vri-jeme im je išlo u prilog. Nasuprot njima jedinice Brodske brigade su imale plitke rovove, gdje su držali položaje duže od 10 dana i iz kojih su odbijali Nijemce koji su i sami danju prelazili u napade. Položaji su bili par stotina metara udaljeni jedni od drugih. Bez smjene, danju i noću, izloženi vatri mitraljeza, topova i flakova, borci su držali položaje oko Bijeljine, trpjeli najveće hladnoće i osjetne gubitke. To je bio prvi i posljednji slučaj da je brigada vodila neku vrstu rovovskog ratovanja.

U to vrijeme u brigadi dolazi i do nekih kadrovskih promjena. Kako je Stjepan Funarić Jota otišao na novu dužnost, na njegovo mjesto dolazi Drago Tomšić Februar, a na njegovo mjesto, za komesara 4. bataljona, postavljen je Mirko Surla, koji je prije toga bio komesar čete.

⁹ Kronologija oslobođilačke borbe naroda Jugoslavije 1941 — 1945, str. 1056.

¹⁰ Bojna relacija Brodske brigade, Arhiv VII, reg. br. 22 f 4 27/4.

Napad na neprijateljeve kolone

Kretanje neprijateljevih kolona pravcem jug — sjever, ili tačnije Zvornik — Bijeljina, nastavljeno je i u februaru. Zima i snijeg su im otežavali i usporavali kretanje, ali jedinice Vermahta uporno su se probijale, trpjele gubitke, ali i nanosile udarce jedinicama NOVJ i nastojale da se što prije dokopaju rijeke Save. Zbog toga 28. divizija napušta opsadu Bijeljine i zauzima nove položaje sa ciljem da spriječi neprijatelja da iz Bijeljine krene u susret koloni koja se probija od Zvornika.

Šesnaesti dan februara zatekao je Brodsku brigadu na novim položajima, koji se pružao od Drine k. 101, duž rijeke Modrana, kroz mjesto Janja, zaključno do s. Jahovac. Položaje u Janji je držao 1. bataljon, a desno od njega, sa naslonom na Drinu, položaj je zauzimao 4. bataljon, s tim što je jedna četa posjela položaje na k. 101.

Lijevo od Janje, odnosno položaja 1. bataljona, nastavljao se položaj 3. bataljona, koji je sa 4. bataljonom dao po jednu četu, koje su zajedno sa Jurišnom četom predstavljale brigadnu rezervu koja se smjestila na južnoj ivici mjesta Janje.

Drugi bataljon je organizovao predstražni položaj od s. Glavičica, k. 101, putem preko ceste Bijeljina — Janja, te preko Kojčinovca k. 116, jedan kilometar sjevernije od s. Modran preko k. 127, zaključno sa k. 134 kod s. Jabanuša. Na lijevom krilu Brodske brigade nastavljali su se položaji 21. brigade.

Neprijateljevi položaji protezali su se od s. Puhare Pučila — Patkovače — Golog Brda do Amajlija (zaključno).

Prvog dana poslije zauzimanja novih položaja nije bilo nekih značajnijih borbi. Sva aktivnost odvijala se preko izviđačkih jedinica i jačih patrola i s vremena na vrijeme slijedila bi kratkotrajna artiljerijska i minobacačka vatra. Prema tadašnjim procjenama, ispred položaja Brodske brigade nalazilo se oko 2.500 neprijateljevih vojnika. Jedinice su bile djelimično motorizovane i ojačane artiljerijom. Nijemci su namjeravali da se probojem položaja Brodske brigade, odnosno divizije, spoje sa kolonom koja se probijala od Zvornika, koja je tog dana svo-

jim čelom doprla do s. Šepak. Tako su dvije neprijateljeve formacije tog dana bile udaljene jedna od druge svega dvadesetak kilometara. Između njih nalazile su se naše dvije divizije razvučene na položajima dugim više desetina kilometara.

Nakon izvršene artiljerijske pripreme, koja je počela 17. februara ujutru, neprijatelj je sa tri kolone krenuo na naše položaje. Drugi bataljon, koji se nalazio na predstražnim položajima, morao se povući već poslije prvog naleta neprijatelja. Pa, ipak, povlačenje je izvršeno bez ikakve panike i uz punu organizaciju bataljona kojima je rukovodio komandant Dragan Volner Bačuška. Već u podne neprijateljeve jedinice su se našle ispred glavnih položaja brigade, gdje su odbijena prva dva napada. U trećem pokušaju, koji je uslijedio između 13 i 14 časova, neprijatelj je uspio da probije položaje kod s. Modran. Zbog toga su naše jedinice bile prisiljene da odstupaju, a sa prvim mrakom borba je završena.

Nadmoćnost neprijatelja u ljudstvu, naoružanju i tehnici i ovdje je došla do punog izražaja, a ravničarski uslovi omogućili su mu da u borbu uvede svu svoju tehniku i naoružanje. Pa ipak, na bojnopolju je ostavio 54 mrtvih i 84 ranjena vojnika, dok je Brodska brigada iz svojih redova izgubila 28 drugova (8 mrtvih, 10 ranjenih i 10 nestalih). Pored toga, izgubljen je jedan puškomitraljez, 17 pušaka i 8 km telefonskog kabla.

Poslije izgubljenih položaja u Janji i oko nje jedinice Brodske brigade prelaze na nove položaje na sektoru s. Kacevac — Trnava. Za desetak dana, koliko se brigada nalazila na ovom sektoru, njene jedinice su u nekoliko navrata izvršile napad na neprijateljeve položaje duž komunikacija Janja — s. Branjevo. U tom razdoblju neprijatelj je imao 45 mrtvih i 52 ranjena. Naši gubici su bili veći: 16 mrtvih, 105 ranjenih, 2 zarobljena i 1 nestao.¹¹ Među zarobljenima je i Erdevički Miodrag iz Badovinaca

Ulaskom u Zagreb on je oslobođen, a zajedno s njim i njegov zemljak Vasilije Erdeljan borac 21. brigade 28. divizije. Obojica žive u Badovincima kod Bogatića.

¹¹ Bojna relacija Brodske brigade, Arhiv VII, reg. br. f 4 29/4 i 26/4.

Borba u selu Modranu

Posljednjeg dana februara jedinice Brodske brigade su imale veoma žestoku borbu. Glavno poprište ove borbe bilo je u s. Modranu. Ova borba je bila još jedno veliko iskušenje za brigadu. U jednom momentu, gotovo opkoljena, izgledalo je da je u beznadežnom položaju i da je njeno uništenje neminovno.

U nastojanju da što dalje odbaci jedinice 28. divizije od komunikacije Bijeljina — Janja neprijatelj je uputio jake snage na položaje istočno od s. Modran.¹²

Naslanjajući se svojim lijevim krilom na r. Modran, Nijemci, ustaše i zelenokadrovci su, preko s. Jabanuša k. 127, k. 134 i dalje u pravcu komunikacije Bijeljina — Koraj, zauzeli polazni položaj i pripremili se za napad na Brodsku brigadu, čiji su se odbrambeni položaji nalazili na liniji s. Kozličani — k. 129, sjeverna ivica s. Modran, preko k. 125 — k. 115, koja se nalazila na cesti Janja — s. Modran. Sa desnim krilom naslanjala se na r. Modran. Na ovoj liniji nalazili su se 1. i 2. bataljon i 1. četa 3. bataljona. Prvom bataljonu pridodata je Jurišna četa. Ostale jedinice bile su u drugoj liniji, gdje su organizovale prihvatale jedinica, jer se unaprijed predviđalo da se jedinice na posjednutim linijama neće dugo održati. Druga linija se protezala od s. Donja Trnava — k. 209, pa do s. Janjari — k. 172. U s. Trnava raspoređena je četa za vezu.

Na lijevom krilu Brodske brigade nalazila se 21. brigada.

U 6 sati jakim pješadijskim i motorizovanim snagama neprijatelj je sa tri kolone krenuo u pravcu položaja brigade. Napadalo je 1.500 Nijemaca, četnika i zelenokadrovaca. Već u početku moglo se vidjeti da su dve kolone od s. Janje i s. Puhare Pučile upućene u pravcu s. Modran, a kolona iz Bijeljine u pravcu Suhopolja. Prve dve kolone napadale su Brodsku brigadu, a treća 21. brigadu.

Na položaje Brodske brigade prva izbija kolona iz Janje. U ovoj koloni su uglavnom ustaše i zelenokadrovci.

¹² Bojna relacija Brodske brigade, Arhiv VII, reg. br. 22 f 4 30/4.

Prvi nalet je izvršen na desno krilo, gdje su se rasporedile čete 2. bataljona. Napad je bio žestok, ali su ga borci izdržali i sačuvali posjednute položaje, koji su se nalazili na istočnoj ivici s. Modran sa težištem odbrane na k. 115. Poslije toga težište borbe se prenosi na lijevo krilo naših položaja, koje se nalazilo na zapadnoj ivici s. Modrana, gdje je na položajima bio 1. bataljon sa težištem odbrane na liniji s. Kozličani k. 129 — zapadna ivica s. Modrana. U ovoj koloni napadaju Nijemci sa ustaško-četničkim slugama. Mačvani, Tamnavci i Pocerci prvi put će se susresti sa kombinovanim snagama neprijatelja. Nijemci, ustaše i četnici napadali su na položaje Brodske brigade, ali njih su sad branili borci, koji su se prilično prekalili i koji su sada znali da ratuju.

Na tom mjestu u drugom pokušaju, uz jaku artiljerijsku i minobacačku vatru, Nijemci su dijelom snaga uspjeli da probiju branjene položaje i nastupajući u pravcu Suhopolja dočepaju se sela. Drugim dijelom snaga Nijemci su obišli lijevo krilo 1. bataljona i dohvatili se sela Donja Trnava. Sa ovima su u napadu i četnici. Tu su izmanevrisali 3. bataljon, ubacili se u pozadinu brigade i stvarajući paniku u pozadini zaplijenili gotovo sva sredstva veze brigade. Tom prilikom Nijemci su zarobili i desetak boraca Čete za vezu. Međutim, komandant brigade Jovan Milaković je munjevito reagovao i uputio Disciplinsku četvu sa zadatkom da Nijemcima presiječe odstupanje, po svaku cijenu vrati oteta sredstva veze i spase zarobljene drugove. Treći bataljon je dignut sa dotadašnjih položaja i upućen u susret ovoj koloni sa zadatkom da energičnim protivnapadom izbaci Nijemce iz s. Donja Trnava. Komandant bataljona Franjo Novak i komesar Žika Sljukić dobro su organizovali i vodili 3. bataljon, te ni uspjeh nije izostao.

Disciplinska četa je prva došla u kontakt s Nijemcima i odmah izvršila juriš, koji je odbijen uz manje gubitke. Sad je bio red na Nijemcima da oni izvrše napad na Disciplinsku četvu, ako žele da se vrate u sastav svoje kolone. S tim u vezi oni su izvršili neke pripreme, ali ih je s leđa napala jedna četa 3. bataljona, a uskoro i druge dvije čete istog bataljona. Pometnju, koja je među njima

nastala, iskoristila je Disciplinska četa i u prvom jurišu djelimično razbila ovu njemačku jedinicu i povratila gotovo sva sredstva veze. Na žalost, nijednog zarobljenog vezistu nisu zatekli živog. Svi su pobijeni prije nego što su jedinice Brodske brigade išta mogle učiniti.

Ulaskom neprijateljevih snaga u Suhopolje borba za prvi položaj, odnosno za komunikaciju Janja — Suhopolje je završena. Postavljeni zadatak brigada je sada djelimično izvršila. Neprijatelj je zbog svoje nadmoćnosti u živoj sili i tehnici imao više uspjeha, ali je to bio uspjeh kratkog daha.

Neuspjehu brigade pridružio se i jedan težak gubitak. U posljednjim časovima borbe poginuo je komesar 4. bataljona, jedan od najhrabrijih oficira u brigadi, Mirko Surla. Pored njega iz ovog bataljona poginuli su Nikola Milosavljević i Milan Kajganić. Noć ranije iz istog bataljona ranjen je operativni oficir bataljona Franjo Svelh. Prvi bataljon je imao 10 mrtvih, a među ranjenicima je i komesar bataljona Zorko Čanadi.

Sve jedinice Brodske brigade u ovoj borbi su se dobro držale. Unatoč neodržanim položajima neprijatelju su naneseni osjetni gubici (25 ubijenih i 40 ranjenih neprijateljevih vojnika) to najrječitije govori. Brigada je imala 15 mrtvih i 23 ranjena.¹³

Poslije ove borbe Brodska brigada je zauzela nove položaje na liniji: Tuzlanske cesta — s. G. Obrijež — željeznička stanica s. Modran. Ovi su bili mnogo bolji od ranijih i brigada je odavde mogla s više uspjeha da odolijeva napadima neprijatelja. Na ovim položajima i gotovo sa istim rasporedom snaga ona je već ranije vodila borbe sa Nijemcima.

Neposredno nakon posjedanja položaja ponovo je došlo do borbe, ali ovog puta napadači su razbijeni i odbačeni. U ovoj borbi najgore su prošli četnici. Njihovu jedinicu rastjerao je 3. bataljon i nanio im velike gubitke.

¹³ Bojna relacija Brodske brigade, Arhiv VII, reg. br. 22 f 4 29/4.

Prvog marta te godine, odlukom Povjereništva narodne odbrane Demokratske Federativne Jugoslavije, NOVJ je dobila naziv Jugoslovenska armija (JA), Mornarica NOVJ — Jugoslovenska mornarica, a VŠ NOV i POJ reorganizovano u Generalštab JA, kao neposredni organ Povjereništva narodne odbrane za svu oružanu vojnu silu. Idućeg dana formirana je i 4. armija JA, koja je odmah iza toga, na jugu naše zemlje, zabilježila značajne uspjehe.

Vidni uspjesi su gotovo na svim ratištima. Prva američka armija 6. marta ulazi u Kein, idućeg dana obrazuje mostobran na desnoj obali Rajne, a 8. marta zauzima Bon, sadašnji glavni grad SR Njemačke. Crvena armija, u to vrijeme, vrši pripreme za prodor kroz Austriju i Njemačku.

U borbama koje su početkom marta vođene na prilazima Bijeljini neprijatelj je trpio teške gubitke u ljudstvu i u materijalu. U samo tri borbe neprijatelj je imao 107 mrtvih i 155 ranjenih. Zaplijenjeno je 5 kamiona, jedan top i 2 minobacača. Za razliku od ranijih odbrambenih borbi, u kojima je organizovana plitka odbrana i na velikoj širini, ovog puta je odbrana postavljena po dubini, a što je najvažnije vatreni sistem je dobro organizovan. Pored toga borci su se povratkom na stare položaje još i ukopali.

Ovaj vremenski period spada u teže periode brigade. Borbe su vođene gotovo bez predaha, neprijatelj je prešao u defanzivu, ali nije mirovao ni noću ni danju. U nedostatku vremena gotovo da se nije kuvalo. Glavno jelo bio je hljeb. Zbog jake vatre neprijateljeve artiljerije položaji su stalno mijenjani. Bilo je slučajeva da su se kompletni bataljoni dovodili u borbu direktno sa marša dugog 20 i više kilometara. Gubici su i dalje bili osjetni. Zbog slabe obuče i odjeće veliki broj boraca poboljševao je i odlazio u pozadinu na liječenje. Osnovne jedinice su sve manjeg sastava. Već tada nisu bile rijetkost čete koje su u svom sastavu imale svega 60—70 boraca, ali su zato imale više automatskog oružja pa im je vatrena moć i dalje bila na visini.

Jedinice brigade i dalje su pratile kolone seljaka iz zapadne Srbije. Oni su se pojavljivali svugdje gdje su im i sinovi. Često su bile cijele kolone sa bijelim torbama koje se vide iz velike udaljenosti. Povremeno pripucavanje četnika i Nijemaca i pokoja artiljerijska granata donekle su usporavali ovaj svojevrsan transport hrane i tople odjeće, ali ih ništa nije moglo spriječiti da brigadu i dalje slijede.

Kontingenti savezničke opreme, koji su stizali s vremena na vrijeme, nisu mogli da zadovolje sve potrebe, a najteže je bilo s obučom koja nikako nije odgovarala tipu noge, odnosno stopalima mladića iz Srbije. Veliku blagodat predstavljale su dovoljne količine insekticida DDT, kojim su se zaprašivali borci, a to isto je učinjeno i u seljačkim domaćinstvima. Na taj način donekle je rješavan problem vašljivosti u ovim krajevima.

U 4. bataljonu bilo je upražnjeno mjesto komesara bataljona. Na njega je postavljen Nail Redžić, dotadašnji pomoćnik komesara bataljona, a na njegovo mjesto došao je komesar čete Stevo Čirić. Komandant bataljona Obrad Komlenac otišao je iz brigade i njegovo mjesto ostalo je upražnjeno. Umjesto komandanta Obrada, privremeno je bataljon vodio komesar.

Sredinom marta brigada u više navrata vrši premještanje i tih dana vodi borbe s manjim četničkim jedinicama, koje su postale znatno aktivnije od kako su Nijemci pokušavali da ovladaju komunikacijama: Bijeljina — Koraj i Bijeljina — Suhopolje. Svojom aktivnošću četnici su sve činili da Nijemcima olakšaju realizaciju njihovih namjera, ali uspjeha gotovo da nisu imali. Oni su bili nemoćni i jedino što im je preostalo bila su stalna čarkanja i uznemiravanja na koja smo se brzo navikli, te su u ovakvim slučajevima reagovala samo one jedinice koje su dežurale ili su već bile na položaju.

Oko 10. marta 1945. godine sve jedinice divizije prebacuju se na sektor Brčkog u rejon komunikacije Brčko — Čelić — Tuzla. Došlo je i do nekoliko manjih okršaja sa Nijemcima koji su držali položaje i štitili komunikacije Bijeljina — Brezovo Polje i Brčko — Gračanica. U dva okršaja koje je brigada imala u tom razdoblju palo

je 8, a ranjeno 20 boraca. Na protivničkoj strani bilo je 75 poginulih, a 115 ranjenih. Prvi bataljon je uništio i jednu radio-stanicu.

Najžešća borba sa četnicima bila je u s. Gajevi, gdje je ubijeno 7 četnika, i još toliko ranjeno. Poslije toga, brigada je nekoliko dana bila mirna od njih. Bataljoni su relativno zatišje koristili za sređivanje, odmor i organizaciju kulturno-prosvjetnog rada. Tih dana sve je bilo u znaku priprema proslave Omladinske nedjelje. U bataljonima su spremene usmene novine, ali nigdje nisu održane, jer se situacija pogoršala. Četvrti bataljon je raspoređen iznad s. Stanovi, lijevo od njega 1. bataljon, a desno 2. bataljon. Treći bataljon je uz Štab brigade i čini brigadnu rezervu. Sela u kojima su bataljoni raspoređeni veoma su siromašna, te je i ishrana oskudna. Premještanjem u ovaj sektor smanjio se broj seljaka, koji su obilazili svoje sinove na položajima i donosili hranu. Tu i tamo došla bi majka, rjeđe otac, tražeći sina, koji je pao na ovoj ili onoj čuki, cesti ili u nekom selu. U većini slučajeva oni su molili i preklinjali da im se pokaže sinovljev grob kako bi posmrtnu ostatke iskopali i prevezli u rodno selo. Ovoj želji se nije moglo udovoljiti, jer je postojala naredba koja je to izričito zabranjivala. To su bili i najteži trenuci za one koji su dotad bili pošteđeni neprijateljevog hica.

Krajem marta brigada je i dalje u selima oko Brčkog. Najviše jedinica je u s. Palanka. Izuzetak je 4. bataljon, koji je iz ovog sela upućen na položaje iznad ceste Tuzla — Gračanica. Dobio je zadatak da štiti desno krilo jedinica 23. srpske divizije. One su branile položaje od napada jakih njemačkih i četničkih snaga, koje su pokušavale da se iz dva pravca probiju u Tuzlu. U to vrijeme se u Tuzli nalazio veliki broj ranjenika, ogromne količine ratnog materijala, nekoliko bolnica, više pozadinskih ustanova, Štab 2. armije, organi narodne vlasti i društveno-političkih organizacija.

Dok je bataljon marševao u rejon Gradačca, 28. divizija je vodila oštre borbe sa njemačkim jedinicama i nanijela im gubitke od oko 100 mrtvih i više ranjenih i

zarobljenih, uz sopstvene gubitke od 18 mrtvih i 77 ranjenih.¹⁴

Pod veoma teškim uslovima 4. bataljon je prešao preko 70 km i zauzeo odgovarajuće položaje, ali je borba već bila završena i on se poslije kratkog odmora vratio u brigadu. Ovaj marš nijedan konj nije izdržao, pa su borci, pored svog naoružanja, iznijeli na položaje i teške mitraljeze, minobacače i bestrzajna oruđa.

Bataljon se vratio u sastav brigade baš u vrijeme kad je ona, na položajima oko Brčkog, očekivala napad neprijatelja. Prvih nekoliko dana bataljon je raspoređen na k. 683, gdje je dobio ulogu divizijske rezerve. Na ovoj koti ostao je dva dana i dvije noći, ali nikakav zadatak nije dobio. Isto toliko na svojim položajima ostala je i brigada, kao i divizija. Dizanjem sa položaja, koji se protezao od Bijele, preko Maoča, presijecajući komunikaciju Čelić — Brčko (sjeverno od Čelića), do s. Tutnjevaca, divizija odlazi na novi sektor. Brodska brigada se smješta u sela: Kiseljak (Stab brigade, 1. i 2. bataljon), s. Poljice (4. bataljon), Samostalne čete i 3. bataljon raspoređeni su u selo Puračić.

Novim razmještajem nastupa period od nekoliko mirnih dana, što jedinice koriste za odmor i sređivanje, kao i za pripreme za nove zadatke. Međutim, i ovaj razmještaj traje svega dva dana. Opet dolazi do pokreta. Tako je bilo nekoliko dana, a onda se, zbog preformiranja, brigada smješta u s. Puračić. Prelazi se na trojnu formaciju. Od postojeća četiri bataljona formiraju se tri. Svaki bataljon imao je 3 streljačke čete, četu minobacača 82 mm sa 9 oruđa, četu mitraljeza sa 9 mitraljeza »Maksim« i vod protivtenkovskih pušaka sa 9 protivtenkovskih pušaka. Svaka streljačka četa u svom sastavu je imala po jedan vod naoružan automatima.

Brigada je još imala izviđačku čet, čet automatičara, čet za vezu, sanitetsku čet i pozadinski vod.

Pored toga, u sastavu 28. divizije je i novoformirana 3. artiljerijska brigada, koja je u svom sastavu imala 4

¹⁴ Hronologija oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije 1941 — 1945, str. 1082.

Artiljerji u pokretu

divizionu, a u svakom divizionu po 12 topova (76 mm, 76 mm ZIS, haubice 122 mm i divizion minobacača 122 mm). To je bio nov kvalitet u završnim borbama. Od tada su brigade ostvarivale vatrenu nadmoćnost i u teškom naoružanju. Pored toga, u diviziji je formirana protivavionska baterija od PA mitraljeza »Flakova« koje je zaplijenila 17. brigada na putu Bijeljina — Brčko. Komandir te baterije bio je poručnik Dušan Bobić.

U novoj formaciji na čelu brigade je Jovan Milaković Radovan, a komesar je Ivan Krmpotić. Komandant 1. bataljona je Stevo Petković, poručnik, a komesar Ivan Gržinić Grga. Komandant 2. bataljona je dotadanji komesar 4. bataljona Nail Redžić Jamba, a komesar Franc Škoberne, do tada komesar 2. bataljona — koji je rasformiran. Na mjestu komandanta 3. bataljona ostao je Franjo Novak, a komesar je Živan Sljukić Zika.

Bivši komandant 2. bataljona Dragan Volner postavljen je za komandanta pozadine, Ružica Miletić za komesara prištapskih dijelova, a komandant 1. bataljona Rudi Rajh i komandant 4. bataljona Obrad Komlenac još ranije su otišli na šestomjesečni kurs komadanata bataljona u Beograd. Isto tako iz 1. bataljona još ranije je otišao komesar Zorko Čanadi, koji se nalazio na liječenju u divizijskoj bolnici poslije ranjavanja u s. Modran. Kad je izašao iz bolnice, otišao je u 3. artiljerijsku brigadu.

U to vrijeme u bolnici je i komesar 1. bataljona Ivan Gržinić Grga.

U s. Puračiću brigada je dobila novo rusko naoružanje: automate, puške, snajpere, puškomitraljeze, mitraljeze, minobacače 82 mm i protivtenkovske puške, kojim su već od ranije bile naoružane mnoge jedinice JA. Upoznavanje s novim naoružanjem trajalo je svega tri dana. Cjelokupno upoznavanje svodilo se na rukovanje i funkcionisanje pojedinih dijelova oružja, te njegovo rastavljanje i sastavljanje. Isprobavanje s municijom nije bilo dozvoljeno. Tu i tamo je isproban pokoji puškomitraljez i to je bilo sve. O nekoj obuci u rukovanju ili o vremenu za upoznavanje sa tehničkim podacima nije moglo biti ni govora.

U predvečerje 14. aprila bataljoni su se postrojili i iz Puračića odlaze u pravcu Gračanice i Stjepan Polja, a zatim u s. Brijesnica. Bilo je to primicanje jedinica zbog napada na uporište u Doboju. Tog predvečerja, kad su se bataljoni postrojavali, došlo je do lakšeg ranjavanja dvojice boraca, vodnika Jove, inače Italijana, i komandanta bataljona Naila Redžića. Do ovoga je došlo zbog neozbiljnog baratanja sa pronađenom italijanskom ručnom bombom.